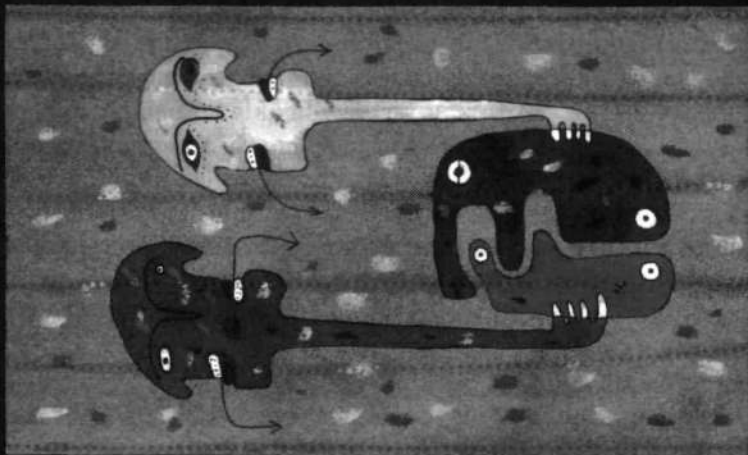

PRIPRAVILA SANDRA BAUMGARTNER

Slovinci

in knjiga

Udeleženci: Jože Korinšek, predsednik uprave Cankarjeve založbe in predsednik Združenja založnikov pri Gospodarski zbornici; dr. Martin Žnideršič, profesor knjigarstva na Filozofski fakulteti in glavni urednik založbe Slovenska knjiga; Božidar Premrl, svetovalec ministra na Ministrstvu za kulturo RS; dr. Silva Novljan, svetovalka za splošnoizobraževalne knjižnice pri Narodni in univerzitetni knjižnici.; Aleksander Zorn, urednik za domačo književnost pri založbi Mladinska knjiga; Luka Novak, direktor založbe Vale-Novak; Janez Mušič, direktor in glavni urednik založbe Mladika v Ljubljani; Meta Kušar, pesnica ter nekdanja in bodoča knjigarnarka; Miloš Mikeln, pisatelj; Slavko Pregl, direktor založbe EWO in predsednik Društva založnikov; dr. Neda Pagon, glavna urednica založbe Studia Humanitatis; Andrej Blatnik, pisatelj in urednik pri Cankarjevi založbi; Evald Flisar, glavni urednik Sodobnosti in predsednik Društva slovenskih pisateljev. Pogovor je vodila, zapisala in uredila Sandra Baumgartner.

FLISAR: Skušali bomo poiskati odgovor na vprašanje, ali je knjiga v krizi, in če je, kaj lahko v zvezi s tem naredimo. Še pred desetimi leti smo se kot eden najmanjših evropskih narodov lahko postavljali s knjižno produkcijo, ki bi upravičeno vzbudila zavist v državah z neprimerno večjim številom bralcev. Založnikov je bilo malo, bilo pa je dosti knjig, manj po številu naslovov, mnogo več pa po številu izvodov. Za prvi roman neznanega avtorja je bilo bolj ali manj normalno, da izide v nakladi 3000 izvodov; celo pesniške zbirke so izhajale v nakladah do 2000 izvodov. Če bi za ilustracijo izrazili te številke v proporcijah, recimo britanskega knjižnega trga, bi dobili neverjetnih 90.000 izvodov za naklado proznega prvenca in 60.000 izvodov za pesniško zbirko!

Kakšni časi so to bili, čeprav se tega nismo zavedali! Situacija se nam je zdela normalna. Danes bi bili srečni, če bi lahko potarnali, da so se naklade zgolj prepolovile. V resnici pa je situacija hujša, kot je to mogoče verjeti, in se iz leta v leto slabša. Noben založnik ne bo tvegala naklade romana, ki bi presegala 500 izvodov, tudi ne, če je avtor znan in ugleden. Če se knjiga proda relativno hitro, bo izjemno pogumen založnik tvegala ponatis nadaljnjih 500 izvodov. In tam se bo zgodba končala, razen v silno redkih primerih, ko knjiga iz nedognanih razlogov vzburi domišljijo širšega kroga bralcev. Kaj je šlo narobe? Zdi se mi, da kar nekaj stvari. Svobodni trg je ustvaril anomalije, ki jih nihče ni predvidel. V manj kot petih letih po uvedbi tržnega gospodarstva je število založnikov poraslo z več ali manj standardnih dvajset na več kot 500! Res je, da jih je večina natisnila manj kot pet knjig na leto, toda kljub temu nas je preplavila knjižna plima, ki je trg preprosto ni mogel vsrkati. To postane še očitneje, če pomislimo, da imamo v Sloveniji le okrog 60 javnih knjižnic (pri tem ne mislim na število izposojevalnih mest, ampak na ustanove, ki dejansko naročajo in kupujejo knjige) in podobno število knjigarn.

Število založnikov je v zadnjih letih padlo in še pada (na letošnjih Slovenskih dnevih knjige jih je sodelovalo 55). Mnogi so očitno hitro sprevideli, da je izdajanje knjig vse prej kot bližnjica do bogastva. Toda škoda, ki jo je ta hiperprodukcija povzročila knjižnemu trgu, je nepopravljiva. Velike, uveljavljene založbe so pod pritiski zasebnih entuziastov, ki so jim začeli uspešno konkurirati na njihovih tradicionalnih področjih, radikalno spremenile svoje založniške profile in zreducirale izdajanje poezije in literarne proze ter humanistike na minimum, desetkratno pa so pomnožile produkcijo knjig s področja new-agea, menedžmenta in popularne psihologije.

Potem je tukaj vprašanje denarja. Ne samo, da je število knjig, ki se vsak mesec znajdejo v prodaji, v popolnem nasprotju z zmanjšano kupno močjo večine ljudi, nenehno se veča tudi obilje potrošnih predmetov, ki so Slovencem na voljo. Izbira med knjigo in računalniško igrico ni več tako preprosta, kot je bila, ko je bila na prodaj le knjiga. In da bi bil položaj še hujši, so zmanjšane naklade in zvišani proizvodni stroški porinili cene knjig tako visoko, da si jih navaden človek ne more privoščiti. Ni pretirano reči, da so cene v Sloveniji izdanih knjig najvišje v Evropi: celo broširan roman le redko stane manj kot 5000 tolarjev.

Za Slovence, ki morda brez knjig ne bi ohranili narodne zavesti, je knjiga postala luksuz. To še posebej velja za izvirna slovenska dela.

Rastoče nesorazmerje med literarnimi in komercialnimi deli skuša do neke mere popraviti sistem javnega sofinanciranja knjižnih izdaj: vsako leto država prispeva do 60 odstotkov proizvodnih stroškov za nekaj več kot 200 novih naslovov. Ti naslovi so izbrani izmed 800 ali več prošenj na podlagi kvalitete in/ali domnevnega pomena za nacionalno kulturo. Toda sistem subvencij, čeprav ga Ministrstvo za kulturo izvaja pošteno in kompetentno, ustvarja tudi precej zanimive stranske učinke. Za marsikaterega založnika subvencija pokrije osnovne stroške produkcije, prodaja knjižnicam pa doda ravno dovolj dobička, da založnik ne čuti potrebe po tem, da bi storil še en korak in knjigo tudi prodajal. In tako izide, tudi z državno pomočjo, mnogo več knjig, kot jih najde pot do potencialnih bralcev. Popravite me, prosim, če se motim.

Dr. Silva Novljan nas bo gotovo razveselila s podatkom, da se je izposoja knjig v javnih knjižnicah v zadnjih letih povečala. Vendar se podatek nanaša na vse naslove – branje poezije, proze, esejev in dram še zmeraj vztrajno upada. Tradicionalnim sovražnikom branja, televiziji, kinu, videu in računalnikom, se je zdaj pridružil še internet. Če vse to pomeni začetek konca literature ali vsaj knjige, kot smo je vajeni, Slovenija, ugotavljam z obžalovanjem, ne bo zaostajala v vse bolj množični dirki v polpismeno barbarstvo prihajajočega tisočletja. Vprašanje, vsaj zame, je silno preprosto: kaj storiti?

BAUMGARTNER: So Slovenski dnevi knjige eden od možnih odgovorov na to vprašanje?

FLISAR: Z Dnevi knjige smo res hoteli popularizirati knjigo in branje, in to nam je do neke mere uspelo ...

NOVAK: Zdi se mi, da se je ta »spomladanski knjižni sejem« res prijel in služi svojemu namenu še bolj kakor jesenski v Cankarjevem domu. Vsebinsko je boljši, predvsem pa ni razstava knjig, pri kateri se nikoli čisto dobro ne ve, komu je namenjena.

KORINŠEK: Uspešnost knjižnih sejmov se meri tudi po tem, koliko knjig posamezen založnik ali knjigotrzec proda, in verjamem, da je za manjšega založnika pomembno predvsem, da pokrije sejemske stroške. Svetovni dan knjige, Slovenski dnevi knjige in vsa ta pestrost dogajanja v parku Zvezda ter drugih mestih po Sloveniji pa nosijo še drugačno sporočilnost in se ne merijo samo po številu prodanih knjig, ampak so odraz človekovega odnosa do knjige, pa tudi do avtorja in njegove prisotnosti na trgu. Po drugi strani pa, hvala bogu, da prodamo čim več in zato tudi mamimo kupce s popusti. Moram reči, da sem izjemno vesel, da gospod Flisar tem dnevom, ki jih organizira v imenu DSP, daje tako dobro vsebinsko podstat. Seveda bi bile cene povsem drugačne, če bi

prireditvev organiziralo gospodarsko združenje, in zato je jesenski sejem v Cankarjevem domu za založnike bistveno večji zalogaj. Čeprav se uspešnost takih prireditvev ne more meriti samo po prodanih knjigah, sem prepričan, da se nam vsem prisotnost bodisi na Slovenskem knjižnem sejmu bodisi na Slovenskih dnevih knjige materialno izplača. Več je tistih, ki od knjige živijo in se odločijo, da kar koli organizirajo, večja je seznanjenost bralca s knjižno produkcijo in bolje je za vse.

BAUMGARTNER: Gospod Novak, vaša založba je sicer mlada, a uspešna. Pred nekaj leti, ko ste jo ustanovili, ste izdali eno knjigo na leto, letos pa?

NOVAK: Letos bomo izdali približno dvajset novitet in dvajset ponatisov, se pravi skupaj štirideset. Verjetno je uspešen založnik tudi kdo drug, čeprav moram reči, da me zmeraj pogosteje sprašujejo po receptu za uspešnost. Recepta ni, pa tudi če bi bil, ga ne bi izdal. Sploh pa pogosto ni vse tako ugodno, kot se vidi v javnosti. Nekdo, ki je v javnosti bolj prisoten, je videti sicer uspešnejši, vendar to ni zmeraj sorazmerno s prodajo. Kljub temu pa verjetno smo ena uspešnejših založb, mislim, da jih je še kakšnih pet ali deset, ki pri nas zelo dobro delajo. Preprosto gre za trdo delo, know-how, povezavo intuicije in znanja, seveda pa ima knjigotrštvo kot vsaka druga panoga svoje specifične.

BAUMGARTNER: Razmišljate tudi o izdajanju slovenske literature?

NOVAK: Eno knjigo smo že izdali, to je bil prvenec Mihele Ponebšek Atlantida. Seveda razmišljamo o tem in dobivamo tudi ogromno rokopisov, približno enega na dan. Vse rokopise tudi preberemo, saj kot založniki moramo imeti kontakte z avtorji.

KUŠAR: En rokopis na dan, se pravi 365 rokopisov na leto, že odkar imate založbo?

NOVAK: Ne, odkar imamo založbo seveda ne, govorim o zadnjih letih ali zadnjem letu.

KUŠAR: Kot avtorica sem se nekoliko ustrašila resničnosti tega podatka.

NOVAK: Saj vse založbe dobivajo rokopise, mogoče jih dobimo kakšen dan pet, potem pa včasih spet nobenega, govorim o vseh rokopisih, ki jih dobimo, z otroškimi knjigami, priročniki in podobnim vred, leposlovja je od tretjine do polovice.

FLISAR: Zanimivo bi bilo slišati, koliko rokopisov na leto dobita Aleksander Zorn in Andrej Blatnik ...

BLATNIK: Podobno število. Proza, poezija – zanesljivo sto primerkov. Plus mladinski program, ki ga ureja Zdravko Duša, plus splošna esejistika še petdeset dodatnih rokopisov ali pa vsaj ponudb.

MUŠIČ: Jaz poskušam izhajati iz tega, kar založba približno zmore. »Glavni pisatelji« se po pravilu izdajajo, če je treba, tudi brez subvencije. Pogosto lahko urednik rokopis že po telefonu vljudno zavrne, če nekoga ne pozna niti iz revij ipd., saj lahko po dvaintridesetih letih založniškega dela marsikaj predvidi. Včasih gre za čisto osebno ljubiteljsko pisanje in kot izkušen star založnik se več ne morem ukvarjati s tem, ker bi potem tri četrtine mojega dela pomenilo samo prebiranje rokopisov.

FLISAR: Pa je to zanesljiv recept? Kdo pa je potem odgovoren za to, da odkriva nove, še neznane in nepriznane talente? Mar ni urednikova vloga, da prisluhne tudi tistim, ki po telefonu niso dovolj prepričljivi, njihov rokopis pa bi mogoče lahko bil?

MUŠIČ: Ta način ni tako grob, kot se zdi, saj čisto vsakomur, kdor stavi na to, da je dober, dovolim, da rokopis pošlje. Saj spremljaš, kaj in kako kdo piše, tako da se krogi okrog založb in urednikov že formirajo.

FLISAR: Moram reči, da nečesa ne razumem. Pogovarjamo se o tem, kako smo vsi uspešni, rokopisov je ničkoliko, knjig je ogromno, dobijo se s popusti, mi pa tukaj na Društvu pisateljev, ne vem zakaj, že štiri leta živimo v prepričanju, da je knjiga v krizi, da jo je težko spraviti do bralca, da ljudje ne berejo več, da je knjig po eni strani premalo, po drugi preveč, da je svobodni trg ustvaril neke čudne anomalije, ki jih še nismo obvladali, niti jih popolnoma ne razumemo. Mislim, da bi morali danes najti odgovor na vprašanje, kaj se v resnici dogaja, ali knjiga je v krizi ali ni? Ali pa si vsi skupaj na tihem želimo, da bi bila?

ZORN: Mislim, da ste tukaj na Društvu pisateljev krepko v zmoti, če mislite, da je knjiga v krizi, da je izdanih premalo knjig, predvsem pa, da so predrage. Glede tega imate deloma prav, ampak ker govorimo o majhnem trgu, majhnih nakladah, o tem, koliko v Sloveniji stane življenje, in če to primerjamo z drugimi cenami v Evropi, bomo videli, da knjiga ni draga, ampak da taka tukaj pač mora biti. Najprej pa bi rad kolege postavil na realna tla; seveda ne dobijo vsak dan enega rokopisa, dobijo pa mogoče eno ponudbo, kar ni isto. Če šteje vsak telefon, potem jih jaz dobim petsto. Tristo prejetih rokopisov ne pomeni petdeset pesniških zbirk in dvesto petdeset romanov ali zbirk kratke proze, ampak tristo različnih projektov, zapisov, spominov, prevodov, ponudb prevodov, skratka, vsega skupaj se res nabere. V Mladinski knjigi smo, na primer, lani izdali tristo petdeset enot, od tega je samih knjig približno tristo. Sam urejam literaturo za odrasle in dobim letno realno sto rokopisov. Marsikaj od tega so ponudbe.

Moram pa reči, da vse ponudbe sprejemem in vsakomur, kdor telefonira, da bi rad poslal rokopis, rečem, naj ga pošlje, da pa bo realno čakal do dve leti. Razen če je rokopis tako genialen, da ga bom izdal takoj. Nekaj jih takoj odstopi in rokopis pošljejo še drugam, kar veliko pa jih ga res pošlje. Menim, da rokopisov že iz radovednosti ne gre zavračati. Predvsem pa, če je bilo to moralno vprašanje, razumem kolege, ki so dvajset let v uredništvu, da zavrnejo nekoga, ki po telefonu ne zna slovensko in ponuja svoj roman, ker praksa dokazuje, da iz tega še nikoli ni nič bilo. O krizi knjige pa: če bi se držal zelo ostrih kriterijev, bi slovenske literature za odrasle izdal še manj. Zdaj v svojem programu izdam petindvajset knjig, od tega je deset dobrih, recimo dve pa sta vrhunski. To je vprašanje kriterijev. Res pa je, da se natisa knjig nikakor ne sme ožiti, ker se potem vsi zožimo, knjig bo zmeraj manj, zmeraj dražje bodo in interes se bo od knjige obrnil drugam. Zato menim, da je treba tudi srednje dober rokopis obdržati pri življenju, gledano z uredniškega stališča tudi zato, ker mu lahko sledi zelo dober, posebej če vidiš, da se avtor gradi. Iz prodajnega stališča pa zato – če govorimo o slovenski izvirni literaturi -, ker je nujno obvladovati trg s svojo literaturo. Nesmiselno bi bilo na primer Dance, ki zelo lepo delajo s svojo knjigo, spraševati, zakaj izdajo toliko izvirne literature. Njim bi se to zdelo popolnoma noro vprašanje, pri nas pa kar naprej razmišljamo, koliko je slovenskih knjig glede na prevode, ali so predrage ... ja, glede na pišoči potencial jih je veliko in drage so. Ampak to je specifičnost slovenskega trga.

BAUMGARTNER: Potem je edini dejavnik, ki določa ceno knjige, velikost oziroma majhnost trga?

ZORN: Poglejte, če je naklada normalne izdaje deset tisoč izvodov ali pa je naklada normalne izdaje tisoč izvodov, od katerih jih tristo gotovo ostane v skladišču, ker jih je treba razporediti na nekaj let, potem veste, da je taka knjiga draga.

KORINŠEK: Ali je knjiga v Sloveniji draga? In če je draga, katera je draga? Jaz ne poznam kriterija, kaj je za določen izdelek visoka ali nizka cena. Med avtomobili dobiš avto za dva tisoč mark, dobiš pa ga tudi za milijon mark. A je morda slovenska izvirna književnost draga? Ali pa prevodna? Ne poznam skoraj nobene knjige, ki bi po normalnih srednjeevropskih tržnih kriterijih prekašala cene drugih knjig. Praviloma je 80 odstotkov zdaj navedenih knjig subvencioniranih iz te ali druge strani. Če bi naše tolarske cene preračunali v marke, šilinge ali funte, bi videli, da je tako slovenska kot prevodna literatura čisto na nivoju evropskih cen. Prav tako kot čevlji, obleka in hrana. Seveda so dragi vsi izvirni domači atlasi, enciklopedije, slovarji in vse tiste izdaje, ki so vezane na pet- ali desetletno strokovno znanstveno delo in prirejene manjšim nakladam. Kakšen Oxford Dictionary, ki izide v nakladi nekaj milijonov, se seveda lahko prodaja po petnajst ali dvajset funtov.

FLISAR: Jaz se ne bi strinjal z gospodom Korinškom, slovenske knjige so nominalno najdražje v Evropi. V Londonu lahko za ceno slovenskega romana kupim pet angleških romanov.

VOX POPULI: Pet broširanih izdaj.

FLISAR: Ni nujno.

KORINŠEK: Pa vzemimo za izhodišče novo knjigo, ki se pojavi na trgu v Londonu, Frankfurtu, Münchnu, Rimu, na Dunaju ali pa v Ljubljani. Pri nas stane leposlovna knjiga, ki jo uredita gospod Zorn ali pa gospod Blatnik, od tri in pol do pet tisoč tolarjev.

NOVAK: V Angliji pa knjiga s trdimi platnicami od 16 do 20 funtov, kar je v bistvu okrog pet tisoč tolarjev.

FLISAR: Ampak ne smemo pozabiti, da je povprečen dohodek v Angliji ...

KORINŠEK: Tudi solata ima pri nas tako ceno kot v Londonu. Žal so naše plače nizke, tudi tiskarna ne dela nič ceneje kot v Angliji in tudi papir, elektrika in prispevki na bruto plače so pri nas petkrat večji kot v Ameriki itd. Niti en element, ki sodeluje pri nastajanju knjige, ni cenejši, razen mogoče založniškega.

NOVAK: Pri nas ni fenomena, ki mu na Zahodu pravijo »mass market« in pomeni, da najprej izdajo knjigo s trdimi platnicami v nakladi dva do tri tisoč, nakar lahko sledi tisk petnajst tisoč broširanih izvodov. Za kaj takega pri nas preprosto ni tržišča. Če pri nas prodaš tri tisoč izvodov, ne moreš več tiskati, ker nimaš več kupcev. Če bi tudi mi imeli »mass market«, bi lahko naredili cenejšo izdajo, na primer roman po tisoč tolarjev ...

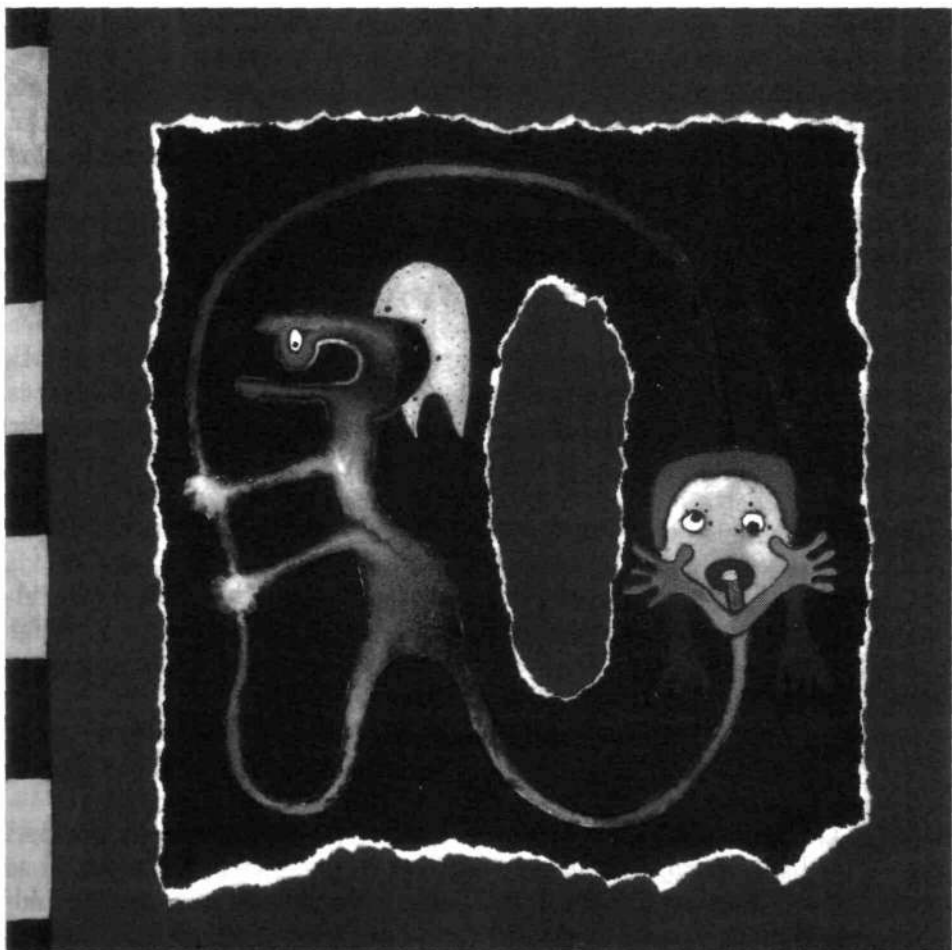
KORINŠEK: Gospod Žnideršič ima izkušnje z uvajanjem mehkih platnic v Sloveniji.

ŽNIDERŠIČ: Doslej so še vsi projekti broširanih izdaj v Sloveniji propadli. To se je zgodilo z zbirko Zenit pri Mladinski knjigi, pa tudi z medzaložniško zbirko, ki jo je spodbudil Miloš Mikeln. Zakaj? Ravno zato, ker ni trga. Po teoriji založništva se zaslužek pri broširani izdaji začne pri dvajset tisoč izvodih. In če ta naklada ni zagotovljena, noben tuj založnik broširane izdaje ne tiska. Oziroma tiska broširano izdajo višjega cenovnega razreda, v katerem izhajajo znanstvena, strokovna dela ipd. Kar pa zadeva rokopise: na velikih trgih v Angliji ali Ameriki jemljejo uredniki rokopise izključno od literarnih agentov, ki opravijo prvo branje. Če avtor sam pošlje večji založbi rokopis, nima prav nobene možnosti, da ga bo objavila. V svetovnem založništvu v zadnjih desetih letih, še

izraziteje pa v zadnjih dveh, opažamo tako imenovano koncentracijo v založništvu, ki bo prej ali slej pljusnila tudi k nam. Pred letom dni je Bertelsmann kupil Random House in s tem dobil ogromno založb po vsem svetu, ki jih vodi kot koncern iz centrale, tako da je zdaj največji založnik literarnih knjig na svetu. Ta združevalna tendenca se kaže tudi v knjigarništvu. Velike mreže knjigarn, kot je Waterstones, obvladujejo trg v Angliji, ameriški Borders je na Oxford Streetu v Londonu pravkar odprl knjigarno, ki ima na voljo sto tisoč naslovov in je odprta do desetih zvečer. Zaradi take koncentracije kapitala se ob nakupu nove založbe določene službe združijo in posledično odpustijo ljudje. Tudi uredniki. V Angliji so v zadnjih desetih letih v založništvu odpustili približno deset tisoč ljudi. Klasične vloge urednika, ki bi bil avtorju prijatelj in svetovalc, danes ni več, urednik je danes uradnik, ki mora za svojo korporacijo narediti določeno število knjig, če jih ne, nosi posledice sam. Z avtorji se pogovarjajo kvečjemu še literarni agenti, založniki pa samo pazijo, da njihove knjige izidejo ob pravem času. Leta 1991 je pri nas izšlo približno dva tisoč naslovov. Do leta 1997, ko je izšlo 3647 naslovov, se je število povečalo za osemdeset odstotkov. Ne glede na strukturo naslovov je ta kazalec zelo ugoden, saj nas tudi v svetovnem merilu ocenjujejo po številu na novo izdanih knjig glede na število prebivalcev. Zagotovo je po osamosvojitvi Slovenije v založništvu nastal določen razmah, zato se tudi sam ne bi mogel strinjati z oceno, da je knjiga v krizi. Mislim, da knjiga ni v krizi, res pa je, da se je poslabšal položaj slovenskih pisateljev. Nima smisla, da se še naprej slepimo, da nismo v kapitalizmu. Na našem malem trgu pa sam ne vidim drugega korektiva kot državni program za razvoj slovenske knjige, podporo razvoju slovenskih avtorjev, in to ne samo literarnih, ampak tudi znanstvenih in strokovnih. Naj samo omenim, da Ministrstvo za znanost in tehnologijo za izdajo znanstvenih del ne izplačuje honorarjev, ampak pokrije samo stroške tiska, ker pravijo, da so ta dela tako ali tako napisana v službi.

KUŠAR: Mislim, da se slovenska knjiga ne bo reševala tako, da bo vlada navdušeno podpirala knjige, kajti ne moremo več razmišljati o tem, da bo režim imel na skrbi poslanstvo. Kultura, ki je prihajala v javnost nekdanj, je bila vzdrževana in z režimom dokaj harmonizirana. Vem, kadar delaš tako, da veš, kaj hočeš doseči, so rezultati vedno vidni. V glavnem hočejo ljudje, ki s knjigami samo trgujejo, danes predvsem zaslužiti, mentalno pa so inertni in dolgočasni. Obstajajo trgovčiči brez kriterijev, ki jih živa teža duha niti malo ne briga in so zbombardirali tudi kulturo. Pa ne samo nje. Seveda narod trpi zaradi vseh lastnosti, ki jih ima normalen povprečnež. Žal. Svet tudi trpi! Torej, ne bom dokazovala, da so knjige drage. Če bi tako imenovana država znala, bi lahko spet ustanovila Državno založbo Slovenije in skrbela za poslanstvo. Upam, da me razumete? Zakaj bi založnikom dokazovali, da imajo previsoke cene, počakajmo, da ljudje knjig ne bodo več kupovali. Spominjam se, kako je leta 1984, ko so bili lastniki knjigarn še založniki, na beograjskem knjižnem sejmu

neki Svetozar Rikanović trdil, da je knjiga blago, in kako so na slovenskem knjižnem sejmu, ki je beograjskemu sledil, določeni citati izpostavljali. Zdaj se nekateri založniki z Rikanovičevo izjavo očitno strinjajo. Naj bo tako, jaz se ne upiram, da je moja poezija tudi blago, se pa upiram dejstvu, da stvari pri nas začnejo bosti v oči šele takrat, ko so uničene. In devetdeset odstotkov knjigarn danes je uničenih, v njih knjige niso ne blago in ne kulturna dobrina, ampak kadavri. Nobene fiksne ideje nimam, da smo knjižni ustvarjalci kaj posebnega, in težko, da bi lahko naleteli na globlje razumevanje, kaj šele, da bi vsak dobil, kar mu pripada. Vendar ima kapitalizem vedno nekaj kapitala tudi za nacionalno poslanstvo. Pa zdaj ne govorim o ameriškem principu in globalizaciji, ki je le norost, ki naj bi nadomestila blokovsko delitev in dobičke, ki so prej izhajali iz nje, zdaj pa naj bi jih prinesla globalizacija. Pri nas stane skoraj vsaka normalna knjiga šest tisoč tolarjev. Gospod Korinšek ali gospod Novak, se vama zdi za vajino plačo to normalno? Prepričana sem, da s tako enostran-

sko trmoglavostjo, ko poskušamo dokazati, kdo je kriv za tako stanje stvari, ne bomo nikamor prišli. Jaz lahko postavim nekaj trditev, prvič to, da knjige so drage, da knjigarne so v dobršni meri uničene, da država ni tista, ki bi morala eksplicitno skrbeti za reševanje slovenske kulture, torej za slovensko knjigo, in jo dojeti izključno s subvencijami. Vzdrževati pri življenju je nekaj drugega kot postaviti pravila, po katerih bi se trgovčiči ločevali od javnih delavcev v kulturi. Nacionalni mediji, poudarjam nacionalni, bi morali imeti drugačen odnos do kulture, kot ga imajo zdaj. O kritiki pa nismo rekli še ničesar. Tudi v kulturi je prišlo do dobro naoljene tranzicije.

ŽNIDERŠIČ: V kapitalizmu, kjer je denar treba zaslužiti, če hočeš eksistirati, poslanstvo, se strinjam, lahko je ali ga pa ni. Individualna odločitev vsakega posameznega založnika je, ali je pripravljen vložiti denar v knjige, ki prinašajo izgubo.

FLISAR: Skušajmo biti konkretni – zakaj so knjigarne domala uničene?

NOVLJAN: Ni jih tam, kjer bi si preprost slovenski bralec kupil knjigo takrat, ko jo želi ali potrebuje. To pomeni, da moraš vzeti pot pod noge in iti po knjige v Ljubljano, kajti če greš v Novo mesto, že tvegaš, da ne boš dobil tistega, kar iščeš. To je vsa preprosta resnica o knjigarnah.

NOVAK: To je res.

KUŠAR: Od leta 1977 do leta 1996 sem delala v knjigarni DZS na Šubičevi ulici v Ljubljani. Vztrajala sem pri marsičem in uresničila precej idej, ki so rodile tudi lepe komercialne rezultate. Komercialisti danes podcenjujejo ljudi in jim vse preradi prodajajo smeti. Dirigenti knjigarn pa so trgovčiči brez znanja in globine. Da ne bi kdo napak razumel, da od državnih resorjev ničesar ne pričakujem: naj Ministrstvo za kulturo definira, kaj je knjigarna in kaj štacuna, naj izpostavi globalne mehanizme, da bo socialno življenje kulture zaživelo in prosperiralo. Ne pa, da bolni kulturi dajejo subvencije. Naj sponzorjem že enkrat dajo kulturne olajšave in jih pri davčni politiki obravnavajo drugače kot komercialno.

MIKELN: Knjigarne so se znašle v drugačnih razmerah že pred osamosvojitvijo Slovenije, ko se je počasi začelo uveljavljati tržno gospodarstvo. Zdaj pa so, kot je rekel že gospod Žnideršič, v pravem kapitalizmu. Pred dvajsetimi leti so založniška podjetja imela ugodne kredite za obratovanje in financiranje zalog, pa tudi najemanje lokalov je bilo deset- do dvajsetkrat cenejše, kot je danes. Tega se zdaj ne da več spremeniti. Marsikomu je gotovo žal, vendar vzemimo na primer Dolenjske Toplice: knjigarna, ki bi imela tam na dan tri kupce, z rabatom preprosto ne bi mogla preživeti. Treba se je pač sprijazniti s tem, da

smo postali drugačna družba, vendar pa tudi veliko bolj mobilna in zato se je zdaj mnogo lažje odpeljati v knjigarno drugam. Dodal bi samo še nekaj o broširanih izdajah. Ni res, da bi bili vsi projekti neuspešni, spomnimo se samo zbirke Sto romanov, ki je začela izhajati z naklado nad 20 tisoč in je po dolgih letih še zmeraj imela naklado nad pet tisoč.

ŽNIDERŠIČ: Ja, vendar so bile razmere drugačne.

MIKELN: Seveda drugačne, takšne, o kakršnih pravkar govorimo, tudi kar zadeva knjigarne. Broširana izdaja se obnese, če ima podporo in če je projekt dovolj velik, da to podporo prinese in omogoči tri odstotke za reklamo. Kar pa zadeva cene knjig: naše knjige so drage, glede tega se z gospodom Korinškom ne strinjam. Sam kupujem veliko tujih knjig in ugotavljam, da drži, kar pravi Evald Flisar. Res pa je, da so strukturirane po zvrsteh, esejistične in ožjemu krogu namenjene izdaje so seveda tudi v tujini veliko dražje in stanejo okrog 6000 tolarjev, preostale pa so za kakšnih dvajset do trideset odstotkov cenejše kot pri nas, čeprav naše plače dosegajo od tretjine do polovice nemških ali avstrijskih. Knjiga pri nas je draga. Razlog za to je, po mojem mnenju, deloma naklada, deloma pa organizacija založništva. Kar smo prej slišali o združevanju založb in odpuščanju delavcev, se pri nas še ni zgodilo, ko pa se bo, se bo pokazalo tistih največ dvajset ali trideset odstotkov rezerve v boljši organizaciji proizvodnje in distribucije. Vendar na majhnem slovenskem trgu nikoli ne bo mogoče povsem doseči evropskih cen knjige.

PAGON: Predstavljam založbo Studia humanitatis in se kot stara družboslovka ne morem ukvarjati s pojmi, kot je poslanstvo, ne zato, ker ne sodijo v rabo v družbi kapitalističnih odnosov, ampak zato, ker nisem prepričana, da ta kategorija celo samim literatom kar koli pomeni. Na družboslovnem področju je tudi o nakladah treba govoriti drugače. V pogovorih z drugimi evropskimi založniki vedno znova ugotovim, da pomeni tisoč izvodov za ta prostor zelo veliko in da imamo ogromno vedoželjnih, vzgojenih in zvestih bralcev. Približujemo se devetdesetemu naslovu zbirke in mislim, da v petnajstletnem obstoju založbe nismo nikoli izdali knjige, ne da bi vnaprej vedeli, da bo vsaka recenzija morala pohvaliti njen izid in hkrati zapisati, da prihaja petdeset ali sedemdeset let prepozno. Freudovo razlago sanj, ki je prelomna knjiga dvajsetega stoletja, bomo z malo sreče izdali ob stoletnici izida. Pravkar imamo v načrtu knjigo, ki je bila v matičnem jeziku ponatisnjena sedemintridesetkrat in je prevedena v dvanajst tujih jezikov, pa je ne bomo izdali v več kot šeststo izvodih, ampak bomo zelo zadovoljni že, ker bo knjiga prišla med tiste bralce, ki jo bodo cenili in razširjali naprej. Predvidevam, da nihče ne bo rekel ničesar zoper slovenske avtorje, seveda tudi jaz ne. A naj povem majhno izkušnjo. Naša založba šele tretje leto izdaja monografske študije domačih avtorjev in poskuša s tem podpirati dobra znanstvena dela na področjih, kjer smo z Zeleno zbirko utrli

pot, na primer na področju epistemologije in lingvistike. V teh nekaj letih so domače pišoče znanstvenike navadili, da nam tekste prinesejo zastonj, in je zato za nas prevedena knjiga mnogo dražja. Zato pa ima Ministrstvo za znanost lahko tak odnos, kot smo slišali. Pa še nekaj igra vlogo, vsa ta nastajajoča, recimo do štiridesetih odstotkov zelo dobra znanstvena populacija nima drugega načina za prodor v vrh znanosti kot prek habilitacij. In kaj je zato kultivirana dolžnost starega družboslovnega založnika? Da vse prinesene tekste zelo natančno prebere in presodi. Zgodi se to, da kdo naredi doktorat, pa ga založnik ne more vzeti, ker je iz doktorata narediti knjigo izjemno velik projekt. Kar pa zadeva cene, je jasno, da ne more imeti, denimo, Habermas pri nas enake cene kot pa petnajsti ali dvajseti ponatis na tujem, kjer je bil izdan že v vseh oblikah od broširane naprej. Nesubvencionirane knjige so seveda dražje, vendar založba približno že ve, katere smejo biti dražje, da se bodo prej ali slej vseeno prodale. Nekatere knjige pa so dostopne le po zaslugi subvencij, zadnji naš primer je Bahtin, ki brez subvencije na slovenskem trgu nima kaj iskati. Kakšen drug avtor, ki posega po bolj modernih ali pri nas že uzaveščenih temah, pa se bo bolj ali manj sam prodal. Mislim, da bi moralo Ministrstvo za kulturo, ki mu kaj velikega ne očitam, ustanoviti nacionalno komisijo, ki bi določila, katere vrzeli mora vsaka omikana nacionalna kultura zapolniti. Samo še en primer o knjigarnah: moji kolegi vedo, da hodim že tri tedne vsako jutro v eno in isto knjigarno in dajem eno od naših lingvističnih knjig na polico z lingvistiko, pa jo vsako jutro znova najdem v Zeleni zbirki, in tako tudi tisti, ki išče Saussurja z zanimanjem, tega ne more najti. Nakar vsakemu drugemu knjigarnarju razložim, da sta sicer obe knjigi zeleni, vendar je eno lingvistika in eno ekologija.

FLISAR: Gospod Premrl, zdaj ste pa v hudih škripcih. Ena dama pravi, da niste potrebni, druga pa, da naredite premalo ...

PREMRL: Povedal bi nekaj o humanistični prevodni književnosti. Pred leti je Ministrstvo za kulturo sklenilo zastaviti aktivno kulturno politiko na področju prevodne literature, in sicer tako leposlovne kot družboslovne, ki spadata med njegove prioritete. S sodelovanjem strokovnih društev in strokovne skupine za založništvo je pripravilo ustrezne kriterije in dva seznama po sto del z omenjenih področij, pri čemer naj bi na leto subvencioniralo do deset naslovov z vsakega seznama. Odziv med založniki je bil razmeroma dober, praviloma so sicer bolj kandidirali za leposlovna dela, vendar se je to od leta do leta spreminjalo. Glede na že izdana dela s teh seznamov je bilo potrebno vsako- ali nekajletno ažuriranje seznamov, da bi izbor ostal dovolj širok. Zdaj ga res že dve leti nismo dopolnili, vendar bomo to storili ob prihodnjem razpisu in tedaj bo komisija lahko ugotovila, katere vrzeli je treba še zapolniti. Občasno smo seznama na utemeljen predlog katerega od strokovnih društev dopolnili tudi parcialno, na primer z leposlovjem latinskoameriških dežel.

BAUMGARTNER: In subvencioniranje izvirne književnosti?

PREMRL: Če subvencijsko politiko Ministrstva za kulturo pokomentiram še nekoliko splošneje, menim, da v zadnjih letih, odkar so se sredstva za založništvo povečala iz naslova knjižničnega nadomestila, subvencioniramo zadovoljivo število del. Na leto izide v Sloveniji približno tri tisoč naslovov. Na letnih razpisih je prijavljenih od sedemsto petdeset do osemsto naslovov, od tega jih Ministrstvo v skladu s svojimi prioritetami podpre nekaj čez dvesto, zadnja leta okrog 230, se pravi, da ugodno rešimo od četrte do tretjine prošenj. Mislim, da je število subvencij usklajeno tudi s ponujeno kakovostjo. Očitno se tudi sodelujoči strinjajo, da ni vse, kar pri nas izhaja, čisto zlato. Druga, negativna plat razmeroma velikega števila subvencij pa je to, da so te razmeroma nizke. Po naših pravilih lahko subvencija krije od petdeset do sto odstotkov proizvodnih stroškov, ki zajemajo tiskarske stroške z materialom in avtorski honorar, dejansko pa subvencije že vrsto let ne krijejo več kot petdeset do šestdeset odstotkov stroškov, pri čemer je petdeset odstotkov namenjenih večjim založbam, ki imajo obratni kapital, šestdeset pa preostalem z manj kapitala. To, zdaj že nekajletno načelo »več naslovov, a nižje subvencije« je med drugim tudi odziv na želje in predloge vsaj nekaterih založnikov, drži pa, da so pri tem nekoliko na slabšem kupci, saj se knjiga ne poceni toliko, kot bi se, če bi bila subvencija višja. V strukturi subvencij zavzemajo prevodna dela približno trideset odstotkov, govorim o številu naslovov, ne o višini sredstev. Zdi se mi, da je tako vzpostavljeno normalno razmerje med domačimi in prevodnimi knjigami. Poleg tega občutnega povečanja števila prevodnih del ne bi zmogli in ga tudi ne bi bilo smotno subvencionirati, ker nimamo dovolj kakovostnih prevajalcev, pomembna pa je tako kakovost izvirnika kot tudi prevoda. Toliko z obstoječimi strokovnjaki zmoremo, kaj dosti več pa ne, in mislim, da se tega dobro zaveda tudi gospa dr. Pagon, ki ima nenehne težave s prevajalci.

BAUMGARTNER: Omenili ste, da so se sredstva za založništvo na račun knjižničnega nadomestila povečala ...

PREMRL: Gre za tako imenovane male avtorske pravice. Vsak avtor je namreč za knjižnično izposojajo njegovih knjig upravičen do nadomestila. Namesto da bi ta mala sredstva drobili po posameznih avtorjih, je država sklenila za to nadomestilo zagotoviti določena sredstva, ki jih knjigi in avtorjem vrača posredno prek subvencioniranja. Tako se sredstva koncentrirajo, ne bom sicer rekel, da zadostujejo, vendar učinkoviteje pripomorejo k subvencioniranju slovenske knjige; tako smo v zadnjem času spet dosegli tako število subvencij, kot smo ga imeli v boljših letih.

PREGL: Če bi imeli eno uro časa, vam garantiram, da lahko pol ure govorim o tem, kako je slovenski knjigi dobro, in pol ure o tem, kako je slovenska knjiga v

krizi. Težava je v tem, da nihče od nas oziroma nihče v Sloveniji nima natančnih podatkov, o čem sploh govorimo, torej, ali je šeststo založnikov veliko ali malo, a je tri tisoč naslovov letno veliko ali malo, ali je kriza to, da avtor na leto izda eno knjigo, ali pa to, da ne more niti ene v treh letih, ali so v krizi velike založbe ali majhne, ali je v krizi leposlovje, esejistika, ali je kriza to, da ni knjigarn, ali pa to, da knjige kupuje 110 tisoč članov knjižnega kluba Svet knjige.

KUŠAR: Kriza ustvarjalnosti vsekakor je.

PREGL: To je relativno, mislim, da bi morali imeti osnovne podatke, da bi se sploh lahko pogovarjali. Trenutno je aktualen davek na dodano vrednost, in ko se je Društvo založnikov z Ministrstvom za kulturo pogovarjalo o težavah, ki bodo slovensko knjigo in slovensko založništvo ob uvedbi tega davka doletele, se je na strani Ministrstva kot eden izmed ukrepov pojavila ideja o intervencijskem odkupu kvalitetnih knjig od založnikov. Izračunali smo namreč, da bodo založniki ob uvedbi novega davka direktno oškodovani za dva odstotka letnega prometa, to je štiri milijone mark, ker se v Sloveniji proda za dvesto milijonov mark knjig na leto. Ministrstvo teh štirih milijonov mark nima in jih ne bo dalo, zato smo zbrali prijave založnikov za odkup knjig. Dobili smo 62 prijav in iz njih ugotovili, da znaša zaloga knjig, ki so v zadnjih dveh letih dobile subvencijo, šeststo milijonov tolarjev, skupne zaloge v slovenskem založništvu pa znašajo petdeset milijard tolarjev. Je to veliko ali malo? Mislim, da težava ni v tem, koliko Ministrstvo daje, ampak v tem, da je slovenski parlament glasoval za cestni program do leta 2005, in ne do 2007, za kar bomo plačali milijardo dolarjev obresti in še milijardo kreditnih obresti povrhu, ta hip pa vse prisotne vabim na kosilo, če bo leta 2005 cestni križ res narejen. Prej ste spraševali gospoda Novaka, koliko zapravi za knjige; on lahko zapravi, tudi jaz lahko zapravim, vendar je težava v tem, da nas je takih v Sloveniji premalo. Mnogo je takih, ki za knjigo ne zapravijo nič.

NOVLJAN: Je ta intervencijski odkup mišljen kot enkratni ukrep?

PREGL: To naj bi bila enkratna interventna akcija, ki nima zveze s sredstvi iz kulturnega tolarja, namenjenimi obogatitvi knjižnic v Sloveniji. Vendar imam občutek, da bomo spet zbirali podatke in jih analizirali po dolgem in počez, potem pa ...

NOVLJAN: Naša svetovalna služba ima zelo konkretne podatke o knjižnicah, saj smo ena izmed strok, ki dokaj natančno vodi svoje poslovanje. Naj povem samo to, da se ne ukvarjamo samo s številom knjižničnih enot, ampak tudi z njihovo izposojjo in branostjo, zato državni odkupi knjižničnega gradiva za knjižnice dobesedno pomenijo negacijo njihove strokovnosti. Splošnoizobraževalne

knjižnice so profesionalne ustanove, ki morajo vsako svojo odločitev – tudi nakup knjig – argumentirano zagovarjati. Menim, da bi bilo mnogo bolje enaka sredstva nameniti direktno knjižnicam, da v skladu s potrebami svojih bralcev knjige odkupijo same. S tem se, kolikor mi je znano, strinja tudi večina založnikov. Knjižničarji se izobražujejo na Filozofski fakulteti in morajo vedeti, kaj naj kupijo – namen knjižnice – in za koga – potrebe prebivalcev določenega okolja. Drugič, odkup pomeni tudi to, da je knjižničar s knjigo vred dobil garancijo o njeni kakovosti. Lahko se zgodi, da jo postavi na police, ne da bi preveril, kdo je njen potencialni bralec, komu naj jo ponudi ... Knjižničar pa mora knjigo poznati, na neki način mora biti »njegova«, da jo zna ponuditi in predstaviti. Z večjo verjetnostjo pa bo to knjiga, ki jo sam nabavi. Najdražja pa je tudi v knjižničarstvu knjiga, ki ni brana.

BAUMGARTNER: Kako konkretno se to kaže?

NOVLJAN: Ko knjižnica knjigo kupi, je njen interes, da jo čim boljše »unovči«, se pravi čim večkrat izposodi. Po knjižničarskih standardih je uspešna tista knjižnica, ki svojo knjižnično zbirko obrne najmanj trikrat letno, če se to ne zgodi, se mora knjižničar vprašati, zakaj. In zakaj je knjiga draga, če ni izposojena? Zato ker zaseda prostor, ki je poleg kadra v knjižničarstvu najdražji element poslovanja. V letu 1997 je kupljena enota knjižničnega gradiva v povprečju stala 3196 tolarjev, če pa vse stroške delovanja knjižnice seštejemo in jih delimo s številom izposojenih enot, vidimo, da stane izposojena knjiga 277 tolarjev. Po tem lahko sklepate, da je dobro investirati denar v knjižnice, ne pa v subvencije in odkupe. S tem si davkoplačevalec ne zagotovi samo cenejše knjige, ampak tudi večji izbor, ki si ga sam nikoli ne bi mogel privoščiti. Eden od standardov določa tudi, da bi morali v splošnoizobraževalnih knjižnicah letno kupiti najmanj dvesto novih knjig na tisoč prebivalcev, knjižnice pa kupujejo manj, posledično tudi izločajo manj in imajo zato staro zalogo, ki se slabo obrača. Razmišljam, ali so naši standardi delovanja knjižnic še ustrezni, saj nekatere knjižnice v tujini svojo zalogo obrnejo tudi šestkrat ali osemkrat. In zakaj? Zato ker imajo najnovejše knjige v knjižnični zbirki, pri nas pa je ta stara osemnajst let. Koliko takih knjig boste še prebrali? Vprašajte se kot bralci, ali potrebujete kaj manj kot na primer povprečen bralec v Nemčiji? Lahko vam za-trdim, da slovenska knjiga, če sploh je, ne bo v krizi, če bodo normativi in standardi splošnoizobraževalnih knjižnic dejansko izpolnjeni. V tem času so v krizi knjižničarstvo in ljudje, ki si nakupa knjig ne morejo privoščiti. Jaz sem postala knjižničarka zato, da bom imela zmeraj dovolj knjig, prvič zato, ker sem z vasi in jih nisem mogla nikoli kupiti v knjigarni, drugič zato, ker ni bilo knjižnice. Jih je imel pa župnik. In zdaj se spet pojavljajo župnijske knjižnice, nič hudega, če država ne more ustanovljati svojih ... Včasih slišimo, da imajo knjižnice slabo zbirko in da kupujejo »pogrošno literaturo«, pri tem pa, prvič, nihče ne defini-
nira, kaj je dobro in kaj je slabo, in drugič, treba je vedeti, da mora tudi knjižnica

pridobiti bralca in se ne sprašuje samo, kdo bere in kaj bere, ampak tudi kako in koliko je sploh sposoben brati. Knjižničarji se zavedajo, da je branje razvojni proces, prizadevajo si razvijati branje na vseh razvojnih stopnjah posameznika in branje kot temeljno sposobnost tudi razširjati. Tudi zato so ustanovili Bralno društvo Slovenije. Ne zanikam, da je kakovost posameznega knjižničnega gradiva lahko vprašljiva, ampak če je, potem smo krivi tudi mi, uporabniki knjižnic. Pojdite v knjižnico in zahtevajte dobre knjige! Pa še to. V Sloveniji je knjižnic premalo. Šestdeset osrednjih knjižnic, ki na svojem območju še zmeraj razvijajo svojo nepopolno mrežo s slabo razvitimi knjižnicami v njih ima skupaj 230 izposojevališč in 9 bibliobusov s 576 izposojevalnimi mesti. O nepopolni mreži govorim zato, ker sta sto dva kraja, ki bi knjižnico morala imeti, brez nje. Če k tem knjižnicam prištejemo še šolske in druge, ki seveda kupujejo za svoj program, potem ni dileme, da se to, kar izide, ne bi tudi prodalo. Mislím tudi, da bi vsaj v vseh pokrajinskih središčih morale biti knjigarne.

KORINŠEK: Ker sredstev nikoli ni dovolj, vsi tisti, ki denar razporejajo, želijo čim več – knjig. Konkretno: šolsko ministrstvo »dela disertacije« na temo, kako uničiti knjigotrško mrežo, da bi starši otrokom vendarle lahko kupili učbenik po nizki ceni. Kako učitelje in ravnatelje preoblikovati v knjigotržce in jih usposobiti za pogodbeno najemanje dispečerske službe, ki naj bi bila bistveno cenejša od obstoječih knjigotrških mrež. Problem ni niti v avtorjih niti v založnikih niti v bralcih. Zdaleč največji problem je knjigotrštvo, ki denarja nima, ki knjige ne more odkupiti, če nima kupca, se pravi, prodaja komisijsko in ki ga napadajo vsi državni organi, kupci in založniki. Knjigarna je »nepotrební zlo-dej«, ker potrebuje denar za plače. Svoje strokovno delo naj opravlja vendar zastoj. In to kljub dejstvu, da plačuje 50 nemških mark najemnine za kvadratni meter. Ministrstvo za kulturo bo dalo knjižnicam denar za nakup knjig, ki jih bodo dobile direktno od založnika in jih bo knjižnicam po možnosti celo dostavil direktor založbe s svojim avtomobilom, da bo ceneje. Da ne bo nesporazumov, polemiziram z logiko distribucijske miselnosti, ker marsikdo misli, da je mogoče tako poceniti knjigo. Prodaja knjige zahteva petdeset odstotkov prodajne vrednosti, se pravi, če izločimo knjigotržca, smo knjigo pocenili za petdeset odstotkov. Vendar pridemo z izločanjem člena, ki je kupcu in bralcu najbližji, nazaj v moskovske čase. Če mimo knjigarne vzpostavimo direkten kontakt med državnim proračunom in knjižnico, bo knjigotrška mreža, ta je marsikje vezana celo na eno samo ubogo knjigarno v regiji, ki jo oskrbuje z informacijami vseh založnikov, ne samo z informacijo njenega lastnika, v naslednjem trenutku presahníla. Kadar izumljamo poceni knjigo, ki poceni ne more biti, je nìkar ne izumljajmo z uničevanjem profesionalnih tržnih poti in ne silimo ljudi, da opravljajo stroko, ki ni njihova. Prepričan sem, da v škripcih ni knjiga, ampak lestvica naših vrednot. Skrb za knjigo bi dejansko moral biti naš dolgoročni interes, vendar se ta ne kaže tako, da dajemo knjigo zastoj, ampak tako, da se vsak v svojem segmentu najde in potrđi sam.

NOVLJAN: V Sloveniji imamo številne »nebralce« tudi zato, ker ne moremo tiskati drage, tokrat dobesedno drage, zvočne knjige. Lahko pa bi tiskali knjige z velikim tiskom, pa tudi tega nihče ne počne in je tako starejša populacija tako rekoč potisnjena pred televizijo. Še dodatni primer, da se v izkušnjah knjižničarskega dela skrivajo koristni podatki za izdelavo dobrega programa.

NOVAK: Težave pogosto nastanejo zaradi oblikovalcev, ki nimajo odnosa do besedila, ampak samo do celostne podobe. Kar pa zadeva knjižnice, se mi zdi, da je podpora njim najboljši način subvencioniranja, vendar ne smemo pozabiti, da je subvencionirana knjiga, ki jo kupi knjižnica, dvakrat subvencionirana. Mislim, da nima smisla, da ena in ista knjiga živi samo od države, država bi morala biti v pomoč, ne pa igrati vloge rešitelja. Globalno rešitev situacije vidim le v dobrem delovanju celotnega knjižnega stroja, žal pa tudi založniki pogosto pljuvamo v lastno skledo, ker dajemo knjigarnam preнизke rabate. Da učbenikov niti ne omenjam, ker so devetodstotni rabati samo za na sodišče. Tudi komisijska prodaja je za knjigo kontraproduktivna in pripelje le do začaranega kroga. Ampak založniki vidijo seveda samo svoj interes in jih ne zanima, kako knjigarna funkcionira, ker v bistvu ni njihova, ne zavedajo pa se, da od knjigarne ne moremo ničesar pričakovati, če vanjo ničesar ne bomo vložili, če ne bomo dajali višjih rabatov, izobraževali kadrov ... to dobro vem, ker sem pač na obeh straneh. Naša založba komisije sicer ne daje, daje pa dober rabat, od katerega se da živeti, z običajnimi petindvajsetimi odstotki se namreč ne da, oziroma nima smisla. Bog ne daj ukiniti knjigotržca, saj je ta vendar medij med bralcem in založnikom in edini, ki bo kaj naredil za propagiranje knjige. Če hočemo razširiti tako kulturo branja, da se bodo knjige kupovale, knjiga mora biti cenejša, cenejša pa bo tudi tako, da bodo knjigarne imele svoj delež. Če se je produkcija povečala za osemdeset odstotkov, panoga pa samo za pet, točnih podatkov res nimamo, potem nam čisto enostaven izračun pokaže, da je knjiga cenejša. Z istim fenomenom se soočajo v Franciji, kjer panoga pada za štiri odstotke letno, število naslovov pa se je v zadnjih dvajsetih letih desetkrat povečalo. Bralci zahtevajo zmeraj več naslovov za nižjo ceno, kar je normalno, jasno, zahteva se ekonomičnejši obrat vsega.

KORINŠEK: Mislim, da je bolj relevantno primerjati samo zadnjih osem let. Če se je knjižna produkcija dvignila za dvajset odstotkov, se je število producentov v istem času potrojilo, kar pomeni, da je veliko založnikov v resni krizi in da bo na dolgi rok ali še več založnikov v resni krizi ali pa se bo pojavil nekdo nov. Precej logično, kolača ni dovolj za vse, celotna produkcija knjig je porasla, produkcija na posameznega založnika pa padla. Seveda se bo obdržal tisti, ki na dolgi rok ima kupca, ki ima več lastnega kapitala, ki dela ceneje in več vlaga.

NOVAK: Založnikov je ogromno, to je dejstvo, in tudi to, da je med njimi veliko šarlatanov, ki pogosto nimajo pojma, kaj ljudje potrebujejo, in zato naredijo veliko škode.

KORINŠEK: Tisti, ki je tik pred tem, da propade, bo seveda zelo vpil na državo, ki mu ne da denarja, da bi živel naprej. Lahko ima še toliko upravičenih razlogov, edini pravi razlog je, da se na trgu ni potrdil.

PREGI: Ni treba, da vpije, dovolj je, da začne prodajati knjige po tristo tolarjev.

KORINŠEK: Najbolj problematično je, če pride v težave nekdo, ki ima že en ali dva odstotka tržnega deleža in se začne na trgu nenormalno obnašati. Sledijo »trganje« zalog in dampinške cene, ljudje pa dobijo občutek, da se knjig, dražjih od petsto tolarjev, ne kupuje. Take prodaje popolnoma neuporabljenih knjig iz starih zalog pod vsako ceno so neutemeljene zaradi odnosa do knjige, ker te knjige naenkrat postanejo merilo za ceno nove knjige in povzročijo mešanje popolnoma neprimerljivih kategorij.

KUŠAR: Saj veste, kdo je začel s prodajo knjig na kile.

KORINŠEK: Nikomur na tem malem trgu ne more iti dobro, če gre nekemu, ki je bistveno močnejši, slabo, ker naredi preveč vetra. O davku na dodano vrednost pa ne govorimo ...

KUŠAR: Zakaj bi govorili, če je sprejet?

KORINŠEK: Poslanci slovenskega naroda so se odločili, da bodo knjigo obdavčili. Slovenski narod ima tako kot vsak drug pravico do napake, ni se zmotil edini, tudi tričetrt Evrope se je. Mogoče bo to napako kdaj popravil. Najslabše, kar lahko v tem trenutku naredimo, je, da vesoljni slovenski javnosti, ki že zdaj ne daje denarja za knjigo, vnaprej polagamo na srce: veste, po prvem juliju bodo knjige tako blazno drage, da nikar ne hodite v knjigarno. Največja škoda, ki se bo zgodila, bo psihološki šok, češ vse bo dražje, tako da se ne bo kupovalo ničesar več, še najmanj pa knjige. Preden bodo ljudje ugotovili, da se ta podražitev niti bistveno ne pozna, nas bo posredni, psihološki učinek trikrat bolj udaril kot neposredni, materialni.

KUŠAR: Lahko, prosim, samo še enkrat poudarim, da se mi ne kolca po monopolnih časih, kot sem bila mogoče prej narobe razumljena, po subvencijah in nekem ozkem izboru literature, ki je bila zaščitena, kot so bili zaščiteni tudi ustvarjalci, citiram Tomaža Šalamuna, ki so si šli gret noge v uredniške copate. Govorila sem o negativnih posledicah tega monopola, kot je omenila že gospa Pagon, da zdaj izhajajo knjige, ki bi morale iziti že pred petdesetimi leti. Vedeti je treba, kakšni so bili založniški programi prej in kako smo sledili svetovnim dogajanjem. V založništvu se je dogajalo toliko, kot se je lahko. Kljub vsemu pa vztrajam pri dveh besedah, to sta poslanstvo in ustvarjalnost. Mislim, da je danes v programih založb ogromno inercije, nepoznavanja in

neustvarjalnosti, kajti če bi bilo ustvarjalnosti malo več, se danes ne bi pogovarjali o krizi, ampak o tem, kam gredo trendi ... Tudi gospa Novljan ne bi govorila o tem, da knjižnice v taki meri izposojajo tretjerazredno robo. Zavedati se moramo, kako debela je naša slovenska socialna kulturna plast. In ni ravno debela.

PREGL: Če povem konkretni primer naše založbe. Pred leti smo sešteli člane Društva slovenskih likovnih ustvarjalcev, člane Društva likovnih kritikov in člane Društva umetnostnih zgodovinarjev. To smo razdelili na pol in v tej nakladi izdali monografijo o deklarirano največjem slovenskem povojnem slikarju. Po petih letih imamo dve tretjini te naklade na zalogi, na nobeni razprodaji knjiga ne gre, objavili smo za milijon tolarjev reklame in dobili enega kupca, in kaj naj naredimo z dva tisoč izvodi monografije o Gabrijelu Stupici? Taka je debelina slovenske kulturne smetane.

KUŠAR: Ampak tukaj so tudi mediji.

PREGL: A propos medijev. Za vsako likovno monografijo smo imeli tiskovno konferenco, na osrednji tiskani medij smo poslali dve najnovejši knjigi, ker na konferenco niso mogli priti, pa ni bilo do danes še nič objavljeno.

KUŠAR: Kot zanimivost vam lahko povem, da je še v času Jugoslavije novosadska televizija na oglase knjige dajala 50 ali 70 odstotkov popusta, slovenska televizija pa tega nikoli ni počela in je reklamo za knjigo zmeraj obravnavala enako kot reklamo za zobno pasto ali pohištvo. Toliko o slovenski inherentni kulturni večvrednosti.

NOVAK: Jaz moram reči, da z mediji nimamo slabih izkušenj in da imamo na tiskovnih konferencah veliko novinarjev.

KUŠAR: Ampak vaš izbor je uglašen s trendom medijev.

NOVAK: Potem smo pač uglašeni, ampak ne morem reči, da mediji ne spremljajo knjige.

KUŠAR: Če primerjamo knjigo in film, je film konglomerat glasbe, vizualnosti in vsebine, pri literaturi pa je vse fokusirano na eno samo čutilo, vendar pa lahko pri literaturi prav zaradi fokusacije mnogo globlje doživljamo. Vendar se danes žal v stvari niti ne želimo poglobljati. Mogoče bomo čez nekaj časa spet ugotovili, da je še zmeraj potrebna kakovost, ne samo kvantiteta, globina, in ne samo površina. In če se glasbeniki pritožujejo, da v medijih niso dovolj zastopani, bi se lahko tudi znanstveniki ... Edino, kar je pri knjigi še ostalo, so poročanja s tiskovnih konferenc. Čeprav tiskamo 140 pesniških zbirk na leto, nima-

mo niti enega kataloga, ki bi ga bralec dobil v knjigarni, da bi vsaj vedel, kje lahko v tej zmedi plev, solate in vsega skupaj kar koli najde.

PAGON: Moram reči, ne vem, ali gre pri tem za določeno ekskluzivnost, vendar našo založbo mediji kar spremljajo, da jo spremljajo skrajno nekvalitetno, pa je že drugo poglavje. Pa vendar, a je na svetu še kaj dolgočasnejšega, kot so kulturne oddaje na nacionalni televiziji, ki še najbolj zagretega človeka odženejo proč.

FLISAR: Če je ob koncu tega pogovora mogoč kakršen koli zaključek, bi morda rekli, da problem izvira iz neuskladenosti interesov. Knjig je očitno preveč in premalo hkrati. Po eni strani naj bi knjiga kot tržno blago poskrbela zase (kar nekaterim očitno uspeva), po drugi strani pa ostajamo brez pomembnih prevodov, tako leposlovja kot znanstvene literature, ki ne morejo iziti brez državne podpore. S stališča uspešnih, komercialno usmerjenih založnikov je trditev, da je knjiga v krizi, gotovo pretirana in morda celo nezanimiva. Seveda pa ne smemo pozabiti nečesa zelo pomembnega. Ko smo na Društvu slovenskih pisateljev začeli govoriti o kriznem položaju knjige, smo imeli v mislih neljubo uso- do izvirne slovenske knjige, tako leposlovne kot znanstvene. O specifičnem položaju domače literature smo danes govorili premalo, če sploh. To se mi zdi velika škoda, kajti prepričan sem, da bi morali problematiko izvirne slovenske literature izločiti iz širšega problema založništva in knjigotrštva in ga obravnavati kot problem nacionalne kulture. Premalo, če sploh, smo govorili tudi o neprecenljivem pomenu domače literature za živost in trdoživost narodne skupnosti, še posebej v času, ko se postopoma vklapljam v mednacionalno skupnost Evropske unije, kjer bo izrazita in razpoznavno slovenska kulturna identiteta edino, kar nas bo ločevalo od drugih združenih Evropejcev. Tega se žal vse premalo zavedamo in morda bi kazalo o tem reči besedo ali dve ob kakšni drugi priložnosti.

